

Грама Андрій Миколайович,
керівник відділу запобігання
та виявлення корупції Бюро економічної
безпеки України

РОЛЬ І МІСЦЕ БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В ЗАХИСТІ ЕКОНОМІКИ ДЕРЖАВИ ВІД ЗАГРОЗ І КОРУПЦІЙНИХ ВИЯВІВ

Згідно з даними міжнародної організації «Transparency International», у період з 2013 року по 2019 рік Індекс сприйняття корупції (далі – ІСК) в Україні зріс із 25 до 30 балів. Це підтверджує, що досягнутий за останні роки прогрес не задовольняє суспільство, оскільки є надто повільним. Європейська комісія у висновку щодо заявок на членство в Європейському Союзі, поданих Україною, Грузією та Республікою Молдова від 17 червня 2022 року зазначила, що Україна досягла значного прогресу на шляху до верховенства права, проте подальша боротьба з корупцією залишається однією з основних вимог суспільства. Низькі темпи реалізації антикорупційної політики в Україні суттєво сповільнюють її економічне зростання [1].

За оцінкою Державної податкової служби (ДПС), втрати України від застосування схем з ухилення (мінімізації) сплати податків у 2020 р. склали близько 7,7 млрд дол. США (або 208 млрд грн). Серед найпоширеніших схем: зарплата в «конвертах», діяльність «скруток» і конвертаційних центрів, офшори, нелегальний обіг підакцизних товарів, збитки державних підприємств [2]. За оцінкою Держмитслужби, втрати бюджету на її напрямку складають 100–150 млрд грн щорічно. Причому, в «тіні» працює 91 % усіх суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності [3].

Створення Бюро економічної безпеки України (далі – БЕБ, Бюро) дозволило виконати зовнішньополітичні зобов'язання України перед Міжнародним валютним фондом, передбачених п. 10 Меморандуму про економічну та фінансову політику, 08 листопада 2021 року. У документі зазначалось, що макроекономічна фінансова стабільність має бути досягнена, зокрема, через зменшення вразливості та подолання ключових перешкод для приватних інвестицій. Українська сторона проголосила прагнення до подолання корупції, зменшення ролі держави і корисливих інтересів в економіці для покращення бізнес-середовища, залучення інвестицій, збільшення потенціалу економіки [4].

При прийнятті Закону України «Про Бюро економічної безпеки України» від 28 січня 2021 року № 1150-ІХ анонсувалось мета – створення єдиного правоохоронного органу, що займатиметься розслідування економічних злочинів.

Проте, наявна регламентація кримінальної процесуальної діяльності не виключає як початок слідства так і безпосередньо розслідування економічних злочинів іншими, ніж БЕБ правоохоронними органами. Зокрема, чинна стаття 214 Кримінального процесуального кодексу України передбачає безапеляційний початок слідства за будь-якою заявою чи повідомленням про вчинене кримінальне правопорушення, що призводить до обов'язкового застосування кримінально процесуальної процедури до осіб зазначених у таких заявах чи повідомленнях. Особливого значення вказане набуває в частині перевірки обставин щодо вчинення господарських злочинів. Будь-яка заява, наприклад про несплату податків, має наслідком початок слідства і здійснення перевірки кримінальним процесуальним шляхом – це допити підприємців та посадових осіб платників податків, доступ до документів та інше. В результаті – тиск на бізнес, негативний імідж державних інституцій і загальне невдоволення правоохоронною системою в цілому. При цьому, розпочати слідство незалежно від підслідності може будь-який правоохоронний орган.

Слід зазначити, що у Системному звіті ради бізнес-омбудсмена «Зловживання і тиск правоохоронців на бізнес» грудень 2021 року вказується, що чинним законодавством не встановлено заборони для слідчих органів збирати докази та проводити інші процесуальні дії до моменту, поки податкові перевірки не будуть проведені, а відповідні грошові зобов'язання, визначені за результатами таких податкових перевірок, не будуть узгоджені [5].

Задля усунення фактору безпідставного втручання у бізнес процеси, віддалення правоохоронної діяльності від сумнінних платників податків, БЕБ пропонується запровадження особливого порядку початку слідства за економічними злочинами, в першу чергу пов'язаними із несплатою податків чи завданням шкоди державному бюджету.

У Бюро запроваджена модель організації роботи, де аналітичний продукт діяльності є основним інструментом взаємодії з бізнесом. Впроваджено концепцію «Правоохоронна діяльність керована аналітикою». Методи кримінально-правового впливу застосовуються щодо суб'єктів тіньової економіки, якщо

аналітичний продукт свідчить про наявність складу кримінального правопорушення. Відсікання ще на стадії подачі заяв матеріалів, які фактично не містять відомостей про злочин значно розвантажить діяльність детективів БЕБ і матиме позитивний результат, у вигляді відсутності втручання у бізнес іншими правоохоронними органами та зосередженні уваги діяльності БЕБ саме на виявленні, припиненні та розслідуванні кримінальних правопорушень, що посягають на функціонування економіки держави.

Відповідно статті 12 Закону України «Про Бюро економічної безпеки України» при здійсненні аналітичної роботи застосовується ризик-орієнтований підхід. Ризик-орієнтовані підходи застосовуються при аналізі державних закупівель, діяльності державних підприємств-монополістів, ризику при експорті та імпорті, транзитному переміщенні товарів, несплати (мінімізації) загальнодержавних та місцевих податків і зборів, незаконного відшкодування ПДВ, ризику в грошово-кредитній та інвестиційній сферах.

Тобто, БЕБ започатковано протидію економічним правопорушенням з урахуванням нових підходів, що враховують позитивний міжнародний досвід. За словами Директора БЕБ Вадима Мельника: «Ми визначили для себе два головні пріоритети, які поряд з усіма нашими основними функціями, важливі саме у воєнний час. Перший – це пошук та блокування активів російської федерації. Другий – підтримка бюджету. Адже сильний бюджет – це сильна економіка, а сильна економіка – сильна країна, здатна протистояти ворогові. Тому наше завдання – перешкоджання розкраданню бюджетних коштів, унеможливлення незаконних тендерних закупівель, запобігання завищенню цін і незаконному відшкодуванню податку на додану вартість» [6].

БЕБ приділяє увагу також внутрішньому середовищу, що полягає у формуванні штату досвідчених, мотивованих та добросесних працівників. З метою ефективної реалізації кадрової політики, в БЕБ створено логічну структуру органу, яка дозволяє функціонально охопити весь спектр визначених Законом України «Про Бюро економічної безпеки України» завдань та побудувати злагоджений механізм роботи органу в цілому.

Наразі конкурсними комісіями проведені конкурси на зайняття вакантних посад гласних штатних працівників, які мають спеціальні звання у центральному апараті БЕБ та територіальних управліннях БЕБ у Львівській, Одеській, Волинській,

Закарпатській області, у м. Києві та Київській області. З метою забезпечення ефективного громадського контролю діяльності БЕБ до складу конкурсних комісій БЕБ включено представників Ради громадського контролю при Бюро економічної безпеки. До процесу проведення онлайн-співбесід з кандидатами долучалися спеціалісти Консультативної місії Європейського Союзу з HR та державних фінансів у якості спостерігачів.

Бюро напрацьовано механізми запобігання корупції, передбачені антикорупційним законодавством. Зокрема, затверджені Антикорупційна програма на 2022–2023 роки та Правила професійної етики Бюро економічної безпеки України. Добросесність є однією з ключових цінностей БЕБ. Для постійної роботи над практичними застосуваннями принципу добросесності та попередження його порушення проводиться щорічне анкетування працівників. Також, здійснюється навчання працівників з питань антикорупційного законодавства, розроблено механізми заохочення викривачів та формування культури повідомлень про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, а також порядок розгляду і реагування на такі повідомлення.

Список використаних джерел

1. Антикорупційна стратегія на 2021–2025 роки, затверджена Законом України від 20 червня 2022 року № 2322-IX.

2. Любченко О. Податкові проблеми. Дивись у корінь. Дзеркало тижня. 29.03.2021. URL: <https://zn.ua/ukr/macrolevel/podatkovyi-problemi-zri-v-korin.html>.

3. Рябікін П.: «У «тіні» працює 91% всіх суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. URL: <https://zn.ua/ukr/internal/kontrabanda-stop.html>.

4. МВФ-Україна: Лист про наміри та Меморандум про економічну та фінансову політику, 08.11.2021 року. URL: <https://bank.gov.ua/ua/files/UvoCzPBRTwHUECr>.

5. Системний звіт Ради бізнес-омбудсмена «Зловживання і тиск правоохоронців на бізнес» грудень 2021 року. URL: [https://boi.org.ua/files/wv/rx/zlovzhivannya-%D0%86-tisk-pravoohoronc%D0%86v-na-b%D0%86znes%20\(1\).pdf](https://boi.org.ua/files/wv/rx/zlovzhivannya-%D0%86-tisk-pravoohoronc%D0%86v-na-b%D0%86znes%20(1).pdf).

6. Мельник В. «Чиновники, які сприяють незаконному поверненню ПДВ, – мародери, що розкрадають бюджет». URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3609829-vadim-melnik-direktor-buro-ekonomichnoi-bezpeki.html>.